

ערב הסעודית

בשנת 2009 המשיך מצב זכויות האדם בסעודיה להיות עגום. בחודש פברואר ערך המלך עבדאללה שינוי במסד הדתי, ברשות השופטת ובמערכת החינוך, והחליף בעלי תפקידים במוסדות אלה המחזיקים בעמדות שמרניות באנשים בעלי עמדות מתקדמות יותר. עם זאת, הלחצים המופעלים מבית ומן הזירה הבינלאומית לשיפור דפוסי הפעולה הנוגעים לזכויות האדם עודם קלושים.

הרשויות המשיכו לדכא בשיטתיות את זכויותיהם של 14 מיליון נשים וילדות סעודיות, של שמונה מיליון עובדים זרים ושל כשני מיליון שיעים, או לכל הפחות נמנעו מהגנה על זכויותיהם. אלפי אנשים הועמדו לדין בהליכים לא הוגנים או הוחזקו במעצר שרירותי. הגבלות על חופש ההתאגדות, הביטוי והתנועה ממשיכות לעורר דאגה רבה, וכמוהן גם התופעה הנרחבת של היעדר מחויבות ציבורית למתן דין וחשבון. בחודש מאי ביטלה הממשלה את הבחירות המקומיות שנועדו להיערך בתקופה זו.

זכויות הנשים והילדות

בחודש יוני הודיעה הממשלה למועצת זכויות האדם של האו"ם כי בכוונתה לבטל את שיטת האפוטרופסות הגברית על נשים. עם זאת, ערב הסעודית המשיכה להגדיר נשים כקטינות מבחינה משפטית בכך שאפשרה לגברים המוגדרים כאפוטרופוסים שלהן להכריע לגבי זכותן לעבוד, ללמוד, להינשא, לנסוע ואף לקבל תעודות זהות. גורמים רשמיים סירבו לאפשר להיבה נגיב, אזרחית מצרים בת 27 החייה עם משפחתה בערב הסעודית, לנסוע בחזרה למולדתה מבלי לקבל תחילה את רשותו של אביה, שסירב עד שלב מסוים לאפשר את הדבר. נשים הנופלות קרבן לאלימות במשפחה נתקלות במכשולים חברתיים וממשלתיים בניסיונותיהן להביא לתיקון העול.

בחודש פברואר מונתה נורה אל-פאיז לתפקיד סגנית שר החינוך, המשרה הבכירה ביותר שאליה הגיעה אישה בערב הסעודית. בחודש ספטמבר נחנך המוסד החינוכי המעורב הראשון – אוניברסיטת המלך עבדאללה למדעים ולטכנולוגיה. עם זאת, הפרדה על רקע מין עדיין נאכפת בהקפדה בכל רחבי הממלכה, והיא ממשיכה למנוע את השתתפותן המלאה של הנשים בחיים הציבוריים. על נשים נאסר לעבוד במשרדים שאין בהם מחלקות לנשים, או להיכנס לבנייני ממשלה שאין בהם מחלקות כאלה, וכן ללמוד לתארים במקצועות שאינם נלמדים במכללות לנשים. נשים אינן מורשות לעבוד כשופטות, כתובעות או כסנגוריות ממונות. בחודש מארס הרשיע בית משפט בחאיל אישה בת 75 באשמת "התרועעות בלתי חוקית" עם אחיינה וחברו שהביאו לה מזון.

הממשלה טרם קבעה גיל מינימום לנישואין, על אף שהמועצה הממשלתית לזכויות האדם המליצה לעשות כן. בחודש אפריל אשרר בית משפט בעונייזה פסק דין שהוציא קודם לכן, ואשר בוטל במסגרת ערעור, וסירב לבטל את נישואיה של ילדה בת 8 לגבר בגיל העמידה. בחודש מארס דרש גבר בן 70 סכום של 130 אלף דולר ארה"ב בתמורה לגירושו מכלה בת 13 שנמלטה מפניו. בחודש מאי הוחלט על ארוסיה של ילדה בת 10 במחוז המזרחי לגבר המבוגר ממנה ב-15 שנה.

זכויות מהגרי העבודה

כשמונה מיליון עובדים זרים, רובם ממזרח אסיה וממדינות ערב, מועסקים במשרות פקידותיות ובמגזר השירותים בערב הסעודית. רבים מהם סובלים מהפרות רבות של זכויותיהם ומניצול המגיע לעתים לכדי העסקה בתנאים הדומים לעבדות. חוק חדש נגד סחר בבני אדם שהתקבל בחודש יולי קובע עונשי מאסר של עד 15 שנה על החזקת עובדי כפייה. עם זאת, בערב הסעודית חלה התקדמות מועטה בלבד בתיקון שיטת האפוטרופסות (אל-כפאלה) המגבילה. לפי שיטה זו, היתרי התושבות של מהגרי עבודה תקפים רק כל עוד הם עובדים אצל מעסיקיהם המקוריים, והדבר מעודד את המעסיקים לבצע הפרות כגון החרמת דרכונים, הלנת שכר, והכרחת העובדים לעבוד בניגוד לרצונם.

בחודש יולי 2009 העניקה המועצה המייעצת (א-שורא) הגנות מסוימות למיליון וחצי מהגרי עבודה המועסקים במשקי בית, אך לא כללה בהן את זכות העובדים לעזוב את הבית שבו הם מועסקים או להחזיק בדרכוניהם, ואף קבעה כי מחובתם לציית למעסיקיהם. שגרירותיהן של מדינות במזרח אסיה מדווחות כי הן מקבלות מדי שנה אלפי תלונות מעובדים במשקי בית שהוכרחו לעבוד 15-20 שעות מדי יום, שבעה ימים בשבוע, ושמשכורותיהם לא שולמו. עובדי משק בית סובלים לעתים מזומנות מכליאה כפויה, ממניעת מזון ומהתעללות פסיכולוגית, פיזית ומינית חמורה.

המהגרים נתקלים לעתים בעיכובים חמורים בטיפולן של מערכות ההגירה והמשפט, וממכשולים כגון היעדר גישה למתורגמנים, לסיוע משפטי או לקונסוליות של מדינותיהם. רק מהגרים מעטים מצליחים להביא לידי הגשת כתבי אישום פליליים נגד מעסיקיהם המתעללים. ב-26 באוקטובר עצרו הרשויות את אוסאמה חיגאזי, יועץ משפטי מצרי שחי בערב הסעודית מזה 16 שנה, לאחר שהתגלעה מחלוקת בינו לבין האפוטרופוס שלו. חיגאזי זכה בתביעה משפטית נגד האפוטרופוס, שזיכתה אותו ב-155 אלף ריאל (כ-155 אלף ש"ח) והתירה לו להעביר את האפוטרופוסות עליו לאדם אחר. בשלהי שנת 2008 החזירו הרשויות למדינת מוצאה את קני בִּינְתִי פֶּאֶרְדָּה, אזרחית אינדונזיה, שהועסקה במשק בית, בטרם עלה בידה להגיש תלונה רשמית על כך שמעסיקה גרמו לה לכוויות קשות ועקרו את שיניה. כארדה שבה לריאד כדי להגיש תלונה, אך נכון לחודש נובמבר 2009 טרם החלו ההליכים המשפטיים. בחודש אוגוסט פשטה משטרת המוסר הסעודית על מקלט המנוהל בידי קבוצת תמיכה פיליפינית, אך מאוחר יותר ביטלו התובעים את ההאשמות נגד 18 אנשים שנכחו במקום.

הליכים פליליים, מעצר שרירותי, עינויים והתעללות

עצירים, ובהם גם ילדים, חשופים דרך קבע להפרות שיטתיות ורבות של זכויותיהם להליכים נאותים ולמשפטים הוגנים, ובכלל זה למעצרים שרירותיים ולעינויים והתעללות במעצר. שופטים סעודים גוזרים דרך קבע עונשים של אלפי מלקות. מתחילת שנת 2009 ועד חודש ספטמבר ביצעה הממלכה כ-53 הוצאות להורג, מעט פחות מאשר בשנת 2008. בין המוצאים להורג הייתה גם אישה אחת.

שופטים רשאים להורות על מעצר וכליאה של ילדים על-פי שיקול דעתם. ניתן לשפוט ילדים בכל גיל כבגירים ולגזור את דינם בהתאם לכך, אם נקבע כי הנאשם הגיע לבגרות, מושג הקשור בבגרות מינית. השיח' סלמאן אל-עוודה, שהנו איש דת בכיר, מתח בחודש ספטמבר ביקורת על השתתפות גזרי דין מוות על ילדים. בשנת 2009 לא דווח על ביצוע הוצאות להורג של ילדים.

רק לעתים נדירות מיידעות הרשויות את החשודים על הפשעים שבהם הם מואשמים או על הראיות שעליהן מתבסס כתב האישום. לערב הסעודית אין דין פלילי, והגדרתן של העברות הפליליות נתונה במידה רבה לשיקול דעתם של התובעים והשופטים. העצירים לא זוכים לייצוג משפטי במהלך החקירה, ונאלצים להתמודד עם עיכובים ממושכים לפני המשפט ועם קושי לחקור את העדים ולהציג ראיות במהלך המשפט. בשנת 2009 עצרה המשטרה החשאית (אל-מבאחית') או המשיכה להחזיק במעצר ללא משפט ובלא גישה לעורך דין כ-2,000 בני אדם שנחשדו באהדה לטרור או במעורבות בו וכאלה שנעצרו בשל עמדותיהם הפוליטיות הלא אלימות. חלק מן העצורים מוחזקים כבר שנים ללא הליכים משפטיים. מוחמד אל-עותייבי וחי'אלד אל-עומייר, שני פעילים לזכויות האדם שנעצרו בחודש ינואר לאחר שניסו לארגן הפגנת הזדהות לא אלימה עם תושבי רצועת עזה, מוחזקים עדיין במעצר ללא הליכים משפטיים בכלא אל-חאיר, אף שתקופת המעצר בת ששת החודשים שהחוק הסעודי מתיר כבר הסתיימה.

בחודש יולי הודיעה ערב הסעודית כי בית משפט מיוחד הרשיע 300 נאשמים בעברות הקשורות בטרור, אך לא סיפקה מידע נוסף בעניין. המשפטים התנהלו בדלתיים סגורות והנאשמים לא הורשו לבחור את באי כוחם. בחודש אוקטובר 2008 הובאו בפני בתי המשפט 991 חשודים בטרור.

ב-28 באוגוסט 2009 סוהרים בכלא אל-חאיר הכו קשות אסיר תימני. במקרה אחר, החלו תובעים לברר האם סוהר בכלא אל-חאיר הכה את האסיר עבד אל-כרים א-דהאמשי בחודש יולי. עצירים דיווחו על מכות שספגו גם בבתי הכלא בורימאן ומלאז ועל תנאים בלתי אנושיים השוררים במחנה המועמדים לגירוש בג'דה.

חופש הביטוי

בשנת 2009 אפשרו הרשויות הסעודיות ביקורת ציבורית מועטת ביותר בנוגע לבעלי תפקידים רשמיים או למדיניות ממשלתית. התקשורת המודפסת והמשודרת עדיין כפופה לצנזורה נרחבת וכותבים המפרסמים ביקורת באינטרנט חשופים למעצר. הממשלה אפשרה השמעת דברי שטנה, בין השאר מפי גורמים רשמיים, בה בשעה שבתו המשפט התייחסו להתבטאות במסגרת חופש הביטוי כאל עברה פלילית.

בחודש יוני מתח שר הפנים, הנסיך נאיף, ביקורת על עיתונאי מהעיתון "אל-וטן" ששאל מדוע מספרן של תחנות משטרת הדת בריאד רב ממספרן של תחנות המשטרה הרגילות. ג'ימאל חי'אשוקגי, העורך הראשי של העיתון, פרסם מאמר מלא חרטה שהילל את נאיף והבטיח להקדיש מחשבה רבה יותר לדיווחים המתפרסמים בעיתון. בחודש ספטמבר ביטלה רשת הטלוויזיה "אם-בי-סי-1" שני פרקים של הסדרה הפופולארית המיוחדת לחודש הרמדאן "טאש מע טאש" שבדרך כלל שמה לצחוק גישות שמרניות וליברליות בסעודיה: אחד הפרקים עסק בקריאות לתפילה המושמעות בעצמה מוגזמת, והשני תיאר מצב דמיוני שבו ברק אובמה גדל בממלכה הסעודית. בחודש אוגוסט סגרו הרשויות את משרדי רשת הטלוויזיה המקומית "אל-בי-סי" לאחר שאזרח סעודי תיאר את כיבושו המינייים באחת התוכניות ששודרו בחודש יולי. האיש נידון לחמש שנות מאסר ול-1,000 מלקות בגין עידוד להפקרות. בחודש מאי הגיש שופט תביעת נזיקין העשויה להוביל לעונש מאסר נגד חיאת אל-ריאמדי מעיתון "חדשות ערב" לאחר שזה דיווח כי במהלך כינוס בנושא אלימות במשפחה התייחס השופט בחיוב למצב שבו גבר סוטר לאשתו בגלל בזבזנותה. בית משפט בעיר אבחה קיבל את התביעה, אף שמלוא הסמכות בנוגע לתוכנם של פרסומים מופקדת בידי משרד המידע.

ב-29 ביולי עצר מנגנון המודיעין הפנימי של סעודיה את כותב הבלוג הסורי ראפת אל-ר'נים שחתם על עצומה הקוראת לשחרורם של אל-עותייבי ואל-עומייר, שני הפעילים לזכויות האדם שנעצרו בחודש ינואר.

בתחילת שנת 2009 הסירו הרשויות הסעודיות איסורי נסיעה שהוטלו עוד בשנת 2003 על מוחמד סעיד טייב, עבד א-רחמן א-לאחם ונגייב אל-חיוניזי לאחר שקראו לרפורמה חוקתית. איסורי הנסיעה שהוטלו על עלי א-דומיני, מתרוכ אל-פאלח, עבדאללה אל-חמיד ומוחמד בג'אדי, שהיו שותפים גם הם לקריאה זו, לא בוטלו.

חופש הדת

ערב הסעודית מפלה לרעה באורח שיטתי את המיעוטים הדתיים החיים בקרבה, בייחוד את השיעים תושבי המחוז המזרחי ואזור העיר מדינה ואת פלג האיסמאעיליה (ענף מרוחק של השיעה) בנג'ראן. האפליה הרשמית נגד השיעה חלה על מנהגי הדת, על החינוך ועל מערכת המשפט. גורמים ממשלתיים אף מדירים את השיעים משוק העבודה ומהליכי קבלת ההחלטות ומזלזלים בפומבי באמונתם.

בחודש פברואר 2009 הובילו התנגשויות בין עולי רגל שיעים לבין אנשי ביטחון בעיר מדינה למתיחות הבין-מגזרית החמורה ביותר מזה שנים. הרשויות עצרו עולי רגל רבים וכן מפגינים שהזדהו עמם, אך עד חודש יולי שחררו את רוב העצורים מבלי להגיש נגדם כתבי אישום. באותו חודש, עצרו הרשויות באל-חיובר אנשים בני הפלג השיעי שאירחו תפילות קהילתיות בבתיהם, וב-4 בספטמבר חסמו ואטמו את המסגד האיסמאעילי היחיד בעיר. באל-אחסאא עצרו הרשויות בשנת 2009, עד לחודש ספטמבר, לפחות 42 מנהיגי דת וקהילה שיעים.

המושל החדש בנג'ראן, הנסיך מישעל שהוא גם בנו של המלך, הכריז בחודש יוני על חלוקת קרקעות לתושבים מקומיים, ובחודש אוגוסט על הענקת חנינות ל-17 האסירים האחרונים שנותרו במשמורת מתוך אלה שנידונו למאסר לאחר ההתנגשויות בין המגזרים בחודש אפריל 2000. בחודש ספטמבר שחרר המלך עבדאללה את המנהיג האיסמאעילי שיח' אחמד בן תורכי א-סעב, שהוחזק במעצר ללא משפט מאז חודש מאי 2008 לאחר שהתלונן על אפליית קהילתו לרעה. עם זאת, בחודש אוגוסט 2009 דן בית משפט את האדי אל-מוטיף, איסמאעילי שנידון למוות וממתין להוצאתו להורג מאז שנת 1994 לאחר שהורשע בהעלבתו כביכול של הנביא מוחמד, לחמש שנות מאסר נוספות על כך שמתח ביקורת על מעצרו בקטע וידאו ששודר ברשת הטלוויזיה אל-חורה בחודש ינואר 2007.

גורמי מפתח בינלאומיים

ערב הסעודית היא בת ברית חשובה של ארה"ב ושל בריטניה. הלחצים שהפעילה ארה"ב לשיפור מצב זכויות האדם היו כה מינוריים שכמעט ולא הורגשו כלל. מאמציה של בריטניה, במסגרת הדיאלוג בין שני המדינות בנושא ההגנה על זכויות האדם, אם אמנם היו כאלה, לא הובילו לשום השפעה ממשית.